

# Construccions rurals relacionades amb l'aprofitament de l'aigua, un bé escàs i preuat

Manel Martínez i Garcia. Centre d'Història Natural de la Conca de Barberà

Arran de la polèmica pel Pla Hidrològic del Partit Popular sorgí un nou concepte anomenat "la nova cultura de l'aigua" que bàsicament és un al·legat a l'aprofitament i l'ús racional d'aquest preuat líquid. Aquesta necessitat d'aprofitar racionalment l'aigua ha estat sempre imposada en aquells indrets on és més aviat escassa, especialment en zones com la Conca de Barberà on pràcticament tots els cultius són de secà.

## L'enginy en l'aprofitament de l'aigua

L'aigua sempre ha estat una necessitat pel pagès, és un bé preuat i també molt escàs en alguns indrets. Per tant, en el món rural, els pagesos van haver de fer servir el seu enginy per tal d'aprofitar-la al màxim. Així tenim diferents tipus de construccions rurals relacionades amb l'aigua i com és habitual, la pedra és un dels elements més destacats.

Les construccions rurals relacionades amb l'aprofitament de l'aigua poden anar des d'aquelles destinades a l'emmagatzematge d'aquest bé tant escàs, aprofitant l'únic recurs a l'abast com la pluja, fins aquelles altres que aprofiten l'aigua dels rius, passant per pous, mines d'aigua i d'altres. Tenim doncs diferents maneres d'obtenir l'aigua i depenent de la seva abundància tindrem diferents formes d'aprofitar-la. Comencem per aquells casos més extrems on l'aigua només es pot obtenir per mitjans de la pluja.

## Els bassots

Aquí trobem un tipus de construcció adaptada a aquestes necessitats. Es tracta dels bassots o enjups, molt abundants per

tota la part central de la Conca de Barberà, especialment als termes municipals de Blancafort, Solivella i l'Espluga de Francolí. Són construccions normalment circulars que segueixen la mateixa tècnica de la pedra seca de les barraques, fent una excavació a terra d'uns 0'20 a 1 metres de fondària per uns 2 metres de diàmetre i pujant parets fins una alçada aproximada d'uns 2 metres per començar a tancar amb una falsa volta normalment feta amb lloses, deixant una obertura on la llinda és la mateixa llosa de la volta. Aquesta definició serveix per un tipus de bassot generalitzat, però a l'igual que passa amb les barraques, no hi ha dos d'iguals i

ques com ara assedegar l'animal o utilitzar-la per la preparació dels sulfats per la vinya, ja que es tracta d'una construcció molt lligada a les terres plantades amb vinya.

## Les cisternes

Una altra construcció molt similar als bassots són les cisternes, si bé aquestes les diferenciem de les primeres perquè eren construïdes a l'interior de les barraques o masets i en alguns casos es construïen a posteriori de les barraques o masets però adossades a aquests i amb l'obertura sempre dins de l'habitable.



Figura 1. Bassot al camí del Tallat (Solivella)

per tant la seva diversitat és força abundant. També trobarem casos en que el bassot està construït dins un marge.

Aquestes construccions recollien l'aigua de la pluja per via d'una petita rasa o conducte fet pel mateix pagès, que la conduïa a dins el bassot, l'aigua quedava allí emmagatzemada i protegida del sol i per tant s'evitava l'evaporació. Si bé no es tractava d'un dipòsit amb gran quantitat d'aigua ja n'hi havia prou per les necessitats més bàsi-

## Els pous

Quan l'aigua a aprofitar ja no és la de la pluja sinó que es tracta d'obtenir-la d'alguna veta d'aigües subterrànies, el pagès es dedicava a cavar profunds pous, la llargada dels quals depenia de la profunditat de la veta. Un cop trobada l'aigua les parets dels pous eren revestides amb pedra i al capdamunt s'aixecava una construcció molt similar a la dels bassots, per això molts cops quan veiem una d'aquestes construccions des de lluny no podem



Figura 2. Resclosa al riu Francollí

apreciar si es tracta d'un pou o un bassot fins que no arribem a mirar el seu interior. Alguns pous però, no tenen coberta de falsa volta com els bassots ja que en aquests casos no cal protegir l'aigua dels efectes evaporadors del sol.

### Les mines d'aigua

Una altra forma d'obtenir aquestes aigües subterrànies era la construcció d'un mina en galeria horitzontal. Amb la profunditat de la galeria passava el mateix que amb el pou, depenia del lloc on es localitzava la veta d'aigua. Aquestes galeries també eren revestides amb pedra i el sostre era fet amb una mitja volta o bé amb lloses planes.

Per tal de fer un pou o una mina d'aigua el pagès recorria a un expert en la matèria, el saurí, persona especialitzada que amb l'ajuda d'una vareta d'avellaner o d'un pèndol localitzava l'indret on hi passava una veta d'aigua i calculava els metres necessaris d'excavació. Amb un pou o mina d'aigua el pagès ja podia plantejar-se dedicar-hi una part del terra a fer-ne una petita horta ja que el principal element, l'aigua, ja el tenia al seu abast.

Uns elements que solen acompanyar tant els bassots i cisternes amb més profunditat i especialment els pous són les politges per col·locar-hi una corda amb la galleda per extreure l'aigua, així com una petita pica per disposar-hi l'aigua.

### Les peixeres o rescloses

Quan es tractava d'aprofitar l'aigua d'un riu, torrent o barranc on hi havia un curs d'aigua més o menys estable el tipus de construcció a realitzar era el d'una peixera, presa o resclosa on la pedra també era el material utilitzat. A la Conca tenim importants peixeres al Francollí i una presa romana al terme de Sarral a part d'altres construccions similars per diferents punts de la comarca.

### Les sèquies

Amb aquestes construccions es desviava l'aigua per via de les sèquies, algunes d'elles són cobertes i grans obres d'enginyeria com és el cas de Vilaverd, d'altres de més senzilles però totes amb

la mateixa fi, conduir l'aigua per alimentar el rec de grans zones d'horta, res a veure a les poques hortes d'avui dia.

### Les basses

En aquells indrets on l'aigua és més o menys abundant o hi havia la possibilitat d'obtenir-la d'un pou, mina, font o riu es construïren basses (també anomenades anjubs) per emmagatzemar aigua. En aquests tipus de construccions també era utilitzada la pedra que després era lluida amb argamassa a l'interior. Les seves dimensions podien variar molt, així com també el fet d'estar comunades per varis propietaris, aquestes darreres eren les més grans. Tenim l'exemple de l'anjub de Vinyols a Montblanc, de 300 pams de llargada, 128 d'amplada i 20 de fondària.

### Els safareigs

Els safareigs també eren basses però amb una finalitat molt concreta, la de rentar i esbandir la roba. La seva ubicació tant podia estar dins de la població com als afores, sempre en algun indret on hi hagués una font o mina d'aigua. L'aprofitament de l'aigua dels safareigs era del tot sostenible ja que molts cops l'aigua en sortir de la font passava per un abeurador pels animals, després anava al safareig i d'allí sortia conduïda per regar algun hort.



Figura 3. Bassa al molí de Salt (Vimbodí)